

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXV (2017),
Книжка / Issue 1

НОВИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА БЪЛГАРО-ВИЗАНТИЙСКИТЕ ТЪРГОВСКИ ОТНОШЕНИЯ В КРАЯ НА VIII – НАЧАЛОТО НА IX ВЕК

Стела ДОНЧЕВА, Николай НИКОЛОВ

NEW EVIDENCES OF BULGARIAN-BYZANTINE TRADE RELATIONS IN THE LATE VIII – THE BEGINNING OF THE IX CENTURY

Stella DONCHEVA, Nikolay NIKOLOV

Abstract: The object of this work are two seals, one of which has been registered so far with one copy and the other is unmatched among the famous monuments. These are two early seals of kommerkiarios in Thessaloniki and Debeltos, chronological relating to the period VIII – IX century. The new monument is the earliest known until now print imperial kommerkiariya on which is printed the image of Emperor Nikifor I.

However, if we exclude the probability of their random nature, finding them in such “non-traditional” for these monuments environment as appearing medieval settlement near the village Duhovets and surroundings of Kotel, indicates the presence of trade relations between those places and kommerkiariya in Thessaloniki and Thrace (Adrianople). These findings and others like them, are proof of the existence of formal relationship not only with big and famous urban centers but also in smaller settlements.

Key words: seals, Emperor Nikifor I, Empress Irina, Thessaloniki, Debeltos.

Едни от най-сигурните свидетелства за политическите и обществено-икономическите отношения през средновековието са сфрагистичните паметници. Наред с писмените извори, те са показател за нивото на тогавашното общество и неговата административна организация, за търговските връзки и влияния между отделните центрове и населени места. В този контекст намирането на различни печати на комеркиарии на територията на България допринася за осветляването на българо-византийските търговски отношения през средновековието. Веднага трябва да споменем, че известия за съществуването на тези институции липсват, което от своя страна определя сфрагистичните паметници като единствените свидетелства за тяхната дейност.

Вниманието в настоящата работа е съсредоточено именно върху два такива печата, единият от които е регистриран досега с един екземпляр, а другият няма аналог сред известните паметници. Става въпрос за два ранни моливдовула на комеркиариите в Тесалоника и Дебелт, хронологически отнасящи се към периода VIII – IX в. Те принадлежат към втория тип печати на комеркиарии, върху лицето на които стои образът на императора (императорите) с владетелски инсигнии, с изписан индиктион под него, а върху другата страна – безличният надпис: *Τὸν βασιλικὸν κομμερκίων*, заедно с името на един от трите града – Константинопол, Месемврия и Тесалоника, и една тема – Тракия [Йорданов, И. 2000, с. 17 – 24]. Тези печати се датират от 730 г. до първата четвърт на IX в., като най-късният е на императорската комеркиария Дебелт от 832 – 833 г.

1. Печат на комеркиарията в Тесалоника с императрица Ирина (797 – 802).

Към малката група печати с топонима *Θεσσαλονίκης* се прибавя още един предмет. Печатът е намерен в околностите на гр. Котел (Обр. 1). Понастоящем се намира в частна колекция. Размери: 22 – 24/

23/2 – 3 мм. Тегло – 10, 38 г. Не е запазено обозначението на индиктиона. Има леко нарушена цялост в единия край, но иконографските особености на образа и надписа са ясни.

Лице: бюст на императрица Ирина с корона с кръст, дивитисион и хламида, държаща кръстовиден скиптер пред тялото вляво.

Опако: надпис в четири реда:

..ΘΝ | ..ΜΕΡΚΙ..| ΘΕΣΑΛΟ | ΝΙΚΙC

Τῶν βασιλικῶν κομμερ[κ[ίων Θ]εσαλ[ον]ίκης

Единственият известен екземпляр на печатите от типа – *Τὰ βασιλικά κομμέρκια Θεσσαλονίκης (801 – 802)* се пази в музея в Несебър. Печатът не е с добро качество, изображението и надписът са нарушени и трудно четивни. Намерен е в околностите на с. Щит, община Свиленград (Обр. 2), [Jordanov, I. 2003, S. 91, 34.6; Jordanov, I. 2009, S. 428, 1217]:

Лице: бюст на императрица Ирина с корона с кръст, дивитисион и хламида, държаща кръст пред тялото вляво.

Опако: надпис в четири реда:

ΤΘΝΒ' | ΚΟΜΕΡ. | ΘΕΣΑΛ. | ΝΙΚΙC

Τῶν βασιλικῶν κομμερ[κ[ίων] Θεσαλ[ο]νίκης

Представеният нов печат, въпреки някои незначителни повреди, се явява единственият досега открит печат на територията на съвременна България, със сравнително най-добро качество на отпечатъка.

2. Печат на комеркиарията Тракия с император Никифор I Геник (802 – 811).

Печатът е намерен при средновековното селище при с. Духовец, община Исперих. Притежание е на частна колекция. Размери: 22 – 25/21/3 мм. Тегло – 12, 63 г. Има нарушения вдясно от изображението, по края на печата, получени при нанасянето на самия отпечатък (Обр. 3):

Лице: бюст на Никифор I Геник насреща, с брада и корона с пропендули, в дивитисион и хламида, държащ патриаршески кръст вдясно. Вляво от изображението надпис: **ΝΙΚΙΦΟ** – Νικηφόρος

Под бюста: **IS Y** – [Ἰνδικτιῶνος] γ'

Опако: надпис в четири реда:

..ΘΗΒ' | ΜΕΡΚΙ . | ΝΤΙCΘ | ΚΕC

[Τ]ῶν βασιλικῶν [κο]μέρκι[ω]ν τις Θ[ρά]κης

Подобен печат досега не е известен в литературата. Изображението върху лицевата страна е напълно идентично с това върху солидите на император Никифор I Геник, откъдето е заимстван и прототипът на печата (Обр. 4). Сходни на него са няколко моливдовула на Никифор I със сина му Ставракий, датирани през 808 – 809 и 810 – 811 г., единият от които е намерен при проучванията на Дебелт [Jordanov, I. 2003, S. 98, 200, 35.13a – b; Jordanov, I. 2009, S. 435, 1245 – 1247]. Върху печатите са изобразени двете владетелски фигури с обозначение на индиктиона под тях. Надписът върху обратната страна е сходен с този от настоящия печат, с тази разлика, че при споменатите печати е триредов, а тук е изписан на четири реда (Обр. 4 – 5):

Лице: бюст на Никифор I с брада вляво и на Ставракий, голобрад, вдясно, насреща, и двамата с корони с кръст, облечени в дивитисион и хламида. В полето над тях е изобразен кръст. Под бюстовете:

α – β + Γ = [‘Ινδικτιῶνος] γ’

с: + В = [‘Ινδικτιῶνος] β’

Опако: надпис в три реда:

ΤΘΝΒ’| ..ΜΕΡΚΙ| .ΝΤΙΘ

[Τ]ῶν β[ασιλικῶν][κο]μέρκι[ω]ν τις Θ[ρά]κης

В колекцията на Zakos-Veglery има три подобни екземпляра [Zakos, G., Veglery, A. 1972, S. 357 – 358, Pl. 48, 281 a – c]. Този тип печати се свързват със съвместното управление на Никифор I и сина му Ставракий (803 – 811) и комеркиарията в Дебелт през 808 – 811 г., тъй като са адресирани до нея. Това е времето преди нашествието на император Никифор I Геник в България, когато Дебелт е все още в границите на Византийската империя [Jordanov, I. 2003, S. 98, 35.13]. В по-късните моливдовули на комеркиарията Дебелт е изписано името Девелфпа. Тук са намерени и най-късно датирани печати (832/833 г.) на комеркиарий с представен портрет на императора и надпис: ΤΘΝ Β’ΚΟΜΜΕΡΚΙΘΝ.

Представеният в настоящата работа печат със самостоятелното изображение на император Никифор I Геник е нов и непознат досега тип. Той е адресиран от комеркиарията Тракия до някой от средновековното селище в околностите на с. Духовец, община Исперих, където е намерен. За точното местоположение на комеркиарията Тракия все още няма сигурни сведения и единно мнение. Приема се нейното паралелно съществуване с комеркиарията в Месемврия, но не може да се каже къде точно се е намирала. В един по-късен етап главен град на тема Тракия е Аркадиопол, но заедно с това са засвидетелствани печати на комеркиарията Адрианопол. Според И. Йорданов до разделянето на тема Тракия на две (на Тракия и Македония) в Адрианопол се е намирала и комеркиарията Тракия, а след началото на IX в. тя пак се е намирала в Адрианопол, но вече като съставка на тема Македония [Йорданов, И. 2000, с. 21].

Новият паметник се явява най-ранният известен досега печат на императорска комеркиария, върху който е отпечатано изображението на Никифор I. Намерените три печата на императора с неговия син Ставракий в комеркиарията Дебелт вероятно са по-късни, но не се изключва възможността двата типа да са били в употреба по едно и също време, особено като се има предвид краткото управление на двамата владетели, завършило безславно през 811 г.

На въпросите, какво са скрепяли двата нови печата и до кого са адресирани, е трудно да се отговори. Ако обаче изключим вероятността за техния случаен характер, намирането им в подобна „нетрадиционна“ за тези паметници среда, каквато са средновековното селище при с. Духовец и околностите на Котел, свидетелства за наличието на търговски взаимоотношения между споменатите места и комеркиариите в Тесалоника (Солун) и Тракия (Адрианопол). Тези находки и другите подобни на тях са доказателство за съществуването на официални взаимоотношения не само с големите и известни градски центрове, но и с по-малките населени места.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Йорданов, И. 2000 – Иван Йорданов. Византийски комеркиарии за България (681 – 971). – В: Договори, хора, съдби. Варна, 2000, 17 – 24. [I. Yordanov. Vizantiyski komerkiarii za Bulgaria (681 – 971). – V: Dogovori, hora, sadbi. Varna, 2000, 17 – 24].

Jordanov, I. 2003 – Ivan Jordanov. Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria. Vol. 1. Byzantine Seals with Geographical Names. Sofia, 2003.

Jordanov, I. 2009 – Ivan Jordanov. Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria. Vol. 3. Sofia, 2009.

Zakos, G., Veglery, A. 1972 – G. Zakos, A. Veglery. Byzantine Lead Seals. Vol. I, Part 1. Basel, 1972.

Обр. 1 а – аверс

Обр. 1 б – реверс

Обр. 2 а – аверс

Обр. 2 б – реверс

Обр. 3 а – аверс

Обр. 3 б – реверс

Обр. 4 – аверс и реверс

Обр. 5 – аверс и реверс